

опозиція “життя – смерть”, де людське життя нічого не варте, а смерть часто є єдиним виходом, порятунком від безнадії.

У новелі “Яр” трагічне втілюється в трагічній помилці й провині. Через художні деталі автор майстерно підкреслює внутрішній стан героя: “Мов провину якусь відчуває. Ніби точить його щось, наче хробаки садовину” [3, 131–132]. Відчуття головного героя Якова позначене голосом власної совісті: усе життя його гнітить спогад про свій вчинок. Тільки перед смертю він зізнається сусідці Якиліні, що в 1946 році скоїв страшний гріх: “То я <...>. Привів енкаведистів до схрону твого чоловіка <...>. Прости мені. Любив тебе. Хотів, щоби моєю була. Відпусти мені той гріх...” [3, 134]. Свій гріх герой пояснює просто: “Лихий поплутав” [3, 134]. Набуває мортальної символіки образ яру, у якому гине Яків. Трагічну тональність і трагічні передчуття посилює нагнітання звукових художніх деталей (“...Усю ніч лив дощ. Шматували небо блискавиці, лупили громи” [3, 134]). Як і в новелах “Дзвони 1920-го”, “За греблею”, “Льох, а в ньому штирі”, у новелі “Яр” реалізується мотив Божої карі за скоєний гріх (дружину Якова “блискавкою вбило”. “Певно, за якісь гріхи кара, – шепталися на похороні. – Чи за свої, чи за когось із родини...” [3, 132]).

Отже, можна стверджувати, що Б. Мельничук гостро відчуває трагічне існування людини у світі, звідси трагічна тональність його творів, насиченість трагічними образами-символами й художніми деталями, що передають трагізм навколишньої дійсності.

Література

1. Бігай Т. На розпутті велелюднім. Новели Богдана Мельничука / Мельничук Б. Зек, вождь і Гарсія Лорка: Новели. Львів: ЛА “Піраміда”, 2010. 400 с.
2. Войтович В. Українська міфологія. К.: Либідь, 2002. 664 с.
3. Мельничук Б. Суд без суду. Львів: ЛА “Піраміда”, 2010. 400 с.

Девдюк І. В.,

кандидат філологічних наук,
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

АМБІВАЛЕНТНА СЕМАНТИКА УРБАНІСТИЧНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ПРОЗІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Місто на початку XX століття стає уособленням людських прагнень до свободи, самовизначення та ідентифікації, при цьому містить серйозну загрозу відчуження та самотності. У такому ракурсі тема міста звучить особливо гостро в тих літературах, де довгий час переважала сільська культура, як приміром в Україні. Місто, яке, зі слів С. Павличко, “мовно й соціально [...] завжди було ворожим українцям” [3, 207], виступає у творах письменників міжвоєнних десятиліть, здебільшого чужим простором. І в авторів – вихідців із села, і відповідно героїв їхніх творів, воно породжує амбівалентні за емотивним складом відчуття. Звідси парадоксальність актуалізації міської тематики у творах наших письменників, у яких захоплення містом повсякчас переплітається зі страхом, тугою чи відразою, акумулюючи складний процес адаптації в міському середовищі.

В англійській літературі, на відміну від української, художня урбаністика мала тривалу традицію, закорінену ще в добу пізнього Середньовіччя. Однак у визначений період місто розглядається передусім як уособлення технократичної реальності, яка у повоєнну добу оприявнила потворну у своїй ворожості до людини сутність. Відомий вислів доктора Семюела Джонсона “Хто втомився від Лондона, той втомився від

життя”, набуває в нових умовах протилежної конотації. Втоменість від Лондона є швидше свідченням самоусвідомлення індивіда, аніж неспроможності, на що виразно натякав видатний просвітитель. Відповідно іншими видаються модуси художньої експлікації міста у творчості англійських письменників 20-30-х років XX століття, для яких воно є географічно своїм простором, однак чужим в онтологічному плані.

Глобальним питанням, яке впливає зі самої сутності міста як центра суспільно-політичного й культурного життя по відношенню до периферії, є дихотомія місто / село, у площині якої актуалізуються філософсько-естетичні та світоглядні інтенції авторів. Поєднання опозиційних топосів спостережено у більшості українських авторів (В. Підмогильний, М. Хвильовий, І. Вільде та ін.), що дає підстави вважати вказану особливість національною рисою міського дискурсу нашої літератури. Знаковим у вказаному контексті є роман В. Підмогильного “Місто”, який визнано першим урбаністичним романом в українському письменстві, типологічно спорідненим зі світовими взірцями. Семантика переходу, яка пронизує увесь текст твору, вказує на постійне балансування головного героя Степана Радченка між містом і селом, минулим і майбутнім, що артикулюється в опозиційних концептах смутку й хвилювання, жалю й надії. Місто як уособлення культури й освіти для сільського бібліотекаря – непрочитана книжка, обшири й глибина якої викликають страх та сумніви щодо можливості їх освоєння. Переживання меншовартості, власної неспроможності породжують думку про повернення до села, однак, опановуючи себе, хлопець невпинно йде “далі під владою своїх побляклих на мить, але чіпких мрій” [4, 314]. У семантиці вертикального руху героя від периферії до центра актуалізовано процес власного самоусвідомлення, відтак привнесення суб’єктності шляхом вибудовування власного простору.

У трилогії І. Вільде “Метелики на шпильках” Дарку Попович, яка відправляється на навчання в Чернівці, охоплюють подібні до Степанових переживання. Спровоковані зовнішніми чинниками, вони є проявами глибинних психологічних процесів дівчинки, у площині яких проступають недитячі передчуття, що “покидає дім раз на все, на ціле життя” [1, 119]. Ближче до міста журливі думки змінюються радісними роздумами близькості з коханим Данко, щоб пізніше знову виникнути від безпосереднього контакту з новими реаліями, а передусім кімнатою на станції, позначеною холодом, чужістю та ворожістю. Найбільше розчарування викликає те, що “в цьому триклятому місті, де кожна вулиця має інших п’ять в собі” [1, 120], вона не зможе відшукати Данка, адже забула спитати про місце перебування хлопця. Місто не лише чуже, воно ще й жорстоке, бо роз’єднує близьких людей, покладаючи долю кожного на себе. Однак з часом, увійшовши в ритм Чернівців, Дарка починає залюблюватися в його вулиці, будинки, строкаті ландшафти та, як і Степан, все рідше згадує про село, яке подекуди нагонить нудьгу. Чернівці у свідомості дівчини набувають концентричності, стають для неї центром всесвіту.

Якщо в українській літературі чуже місто контрастує з селом як топосом родинного та національного Дому, то в англійських письменників вказана опозиція розглядається в антагоністичній площині природи й цивілізації, відповідно природне як ідеальне не завжди асоціюється з рідним, а пов’язане передусім із загальнолюдськими цінностями. Відтак герої не прагнуть до завоювання чужого простору, а, навпаки, втікають від центрів суспільного буття, знаходячи притулок в інших сферах – творчості, коханні, природних середовищах тощо. Така парадигма спостережена у романах Р. Олдінгтона, Д. Г. Лоуренса, О. Гакслі, І. Во, яких, з огляду на вище вказану особливість, відносять до письменників-ескапістів.

Так, для героїв роману Д. Лоуренса “Коханець леді Чаттерлей” Констанції й Мелорза, цивілізація – найбільше зло сучасного світу, яке руйнує на своєму шляху все, що не вписується в її жорстоку прагматику: природні ландшафти, культурні цінності,

давнію архітектуру, а передусім щирість і теплоту людських стосунків. Глибокий смуток і відчай охоплює Констанцію при вигляді великих міст, у яких, на її погляд, відсутні животворні імпульси. За оболонкою позірної лоску Лондона й Парижа проступає пустота й зношеність як атрибути приреченості людства. Зокрема, в Лондоні, попри зовнішню принадність, люди видаються “примарними і пустими”, позбавленими “живого щастя” [2, 388]. Париж у внутрішніх рефлексія жінки постає одним із найсумніших міст, “втомлений від напруги грошей, втомлений навіть від огиди й чванства, просто смертельно втомлений” [2, 388] Тотальна пустота, якою охоплено увесь світ, породжує у героїв відчуття власної чужості й закинутості, змушуючи шукати ідеальні простори.

Екзистенційною тугою пройняті роздуми героя роману О. Гакслі “Танок блазнів” Теодора Гамбріла, який, попри приналежність до корінних мешканців Лондона, усвідомлює несправжність власного буття. Як і більшість його знайомих – представників повоєнної мистецько-інтелектуальної еліти, він проводить час у беззмстовних розмовах, відвідинах кафе, ресторанів, виставок, театрів, заповнюючи в такий спосіб внутрішній вакуум, породжений втратою морально-духовних орієнтирів. Саме в контексті безперервних переміщень героя, які становлять сюжетно-композиційну основу твору, оприявнюється лондонський текст в образі вулиць, площ, споруд, приміщень. Міські об’єкти, втягнуті в дикий танок, здається, підігрують мешканцям яскравими вогнями, гучною музикою, шумом автомобілів, створюючи ілюзію радості, за якою приховані розгубленість і неспокій. Відтак у метафорі «танка блазнів» актуалізується концепт хаотичного руху як форми існування Лондона та його мешканців, для яких зупинка рівнозначна смерті.

Отож, спільною для обох літератур є поетика контрасту, яка пронизує міський текст, наповнений протилежними за своїм смисловим наповненням топосами й концептами. Однак, якщо для українських письменників характерна опозиція місто/село, то для англійських – природа / цивілізація, що визначає національну специфіку урбаністичного дискурсу.

Література

1. Вільде І. Метелики на шпильках. Б’є восьма. Повнолітні діти: повісті. Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 2007. 488 с.
2. Лоуренс Д. Г. Коханець леді Чатерлей. Київ: Основи, 1999. 462 с.
3. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ: Либідь, 1999. С. 206–229.
4. Підмогильний В. П. Місто. Оповідання, повість, романи. Київ: Наук. думка, 1991. С. 308–538.

Динниченко Т. А.,

кандидат філологічних наук,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ЕСТЕТИКА І ПОЛІТИКА В РОМАНІ А. ФРАНСА “БОГИ ЖАДАЮТЬ”

Розвідка присвячена дослідженню художніх прийомів репрезентації взаємозв’язку суспільно-політичних та естетичних концепцій в романі А. Франса “Боги жадають” (“Les Dieux ont soif”, 1912). У творі зображені події Великої революції 1789-1794 рр. і французькі літературознавці часто називають його історичним романом, але оскільки головний герой є художником, мистецтво відіграє в ньому важливу роль. На естетичні канони у певний історичний момент у певному суспільстві впливають численні